

Veszélyzóna

Történelmi esszék valóságos problémákról

Miért uralja Európát a kommunizmus bukása után még negyedszázaddal is olyan politikai gondolkodás, amely nem a valóságos problémákkal foglalkozik? – teszi fel a kérdést Schmidt Mária és könyvében erre keres választ.

A 20. században alapjaiban rajzolták át Európa és a világ arculatát, amelyben döntő és meghatározó szerepet játszottak nagy politikusok, akik nemcsak saját nemzetük helyzetén kívántak változtatni, hanem mindig szem előtt tartották tágabb környezetük, például kontinensük vagy az egész világ helyzetét. Ennek elemzése valóban történészek feladata, amire Schmidt Mária könyvének ajánló sorai is utalnak: „Aki ismeri az emberi természetet, az előtt megnyílik a múlt. Aki látja a múltat, könnyebben igazodik el a jelenben, és olykor a jövőt is megjéji. Kevesen vannak, akik elég bátrak ahhoz, hogy elhagyják a semmitmondás biztonságos és pompásan aszfaltozott zsákutcáit. Ilyenkor nem a tévedés kockázata a legfőbb veszélyforrás, hanem az igazmondásé.” Világunk valóban veszélyzónában él – erre utal a kötet címe is –, amikor „nem árt” a történések folyamatában „visszatekinteni”, felmérni a helyzetet és ideológiáktól és tévedésektől mentes módon elemezni a valóságot. E könyv megrajzolja a lehetőségeket. Schmidt Mária könyve esszék gyűjteménye, kiindulva abból a szigorú logikából, hogy mindig voltak a történelmet meghatározó személyek, nagy történelmi folyamatok és lehetőségek.

A 21. század elején izgalmas feladat visszatekinteni az elmúlt évszázad második felének meghatározó európai politikai eseményeire és szereplőire, a világpolitikát meghatározó amerikai elnökökre, illetve azon nagy európai és Európát is érintő politikai törekvésekre, amelyekre kihatásai ma is érezhetők. A szerző olyan esszéket fűzött csokorba, amelyek sok vonatkozásban kapcsolódnak egymásba, egykor foglalkoztatták a politika iránt érdeklődőket, de évtizedek elteltével nem árt újból feleleveníteni az olvasóknak. A szerző elsőnek Charles de Gaulle (1890–1970) tábornok alakját és európai hatású politikáját eleveníti fel, aki valóban „hivatásos francia patrióta”, a modern Franciaország megmentője és megteremtője volt. De Gaulle tábornok a francia nacionalizmus megtestesítője, aki a második világháború alatt és után nem változtatott szemléletén, s vezetésével Franciaország soha nem vállalt mellékszerepet, képes volt a háború győztese közé emelni hazáját. Józan és az adott helyzetet reálisan felmérő politikusként képes volt a Konrad Adenauer vezette Német Szövetségi Köztársasággal olyan gazdasági megegyezést kötni, amely az európai gazdasági közösség biztos támköve lett. De Gaulle tábornok túl tudott lépni a polgárháború közelébe sodródó francia nemzeti öntudaton és kiegyezni Algériával, lezárta az ellenségeskedés időszakát. Bölcsességére jellemző, hogy a francia politikai életben feloldotta a bal- és jobboldal ellentétét, kölcsönösen elfogadtatta egymás tiszteletét, de az 1968-as diáklázadások előbb megingatták pozícióját, majd a következő évben elvesztette népe bizalmát, visszavonult, majd hamarosan meghalt. „Franciaország volt az élete, az életműve. A semmiből hozta vissza, és tette azzá, aminek mindig is látni akarta. Nagy politikus, nagy államférfi volt. A legnagyobbak közül való.” – olvassuk az esszé végén.

A másik hatalmas politikai egyéniség Konrad Adenauer (1876–1967), az NSZK első kancellárja volt, aki mindig a német nép közszolgálatában állt, ahonnan a náci 1933-ban elűzték, 1944-ben börtönbe is vetették, majd a háború után, már 70 évesen megalapította a

nyugati világ legsikeresebb pártját, a Kereszténydemokrata Uniót (CDU), majd 1949-ben őt választották meg a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjának, amely hivatalt 1961-ig viselte. Hazája 1945 tavaszán a megsemmisülés szélére sodródott, innen kellett talpra állítani Nyugat-Németországot, meg kellett találni Németország helyét a kétpólusúvá vált világban, Európában és a kettészakított Németország viszonylatában. Adenauer megújította a német politikai intézményrendszert, kiszámítható politikai és gazdasági környezetet teremtett. Elkötelezett atlantista volt, e nélkül Németország nem lehetett biztonságban. Ugyancsak a német és az európai politika és a szociáldemokrácia meghatározó egyénisége volt Helmut Schmidt német kancellár, aki az 1980-as években a mérsékelt megegyezés szellemét képviselte a rogyadozó kelet-európai szocialista országok vonatkozásában. Tisztán látta a szovjet vezetés végét, a szocialista országok összeomlását, bár a béke megtartása miatt nem sürgette a folyamatot. Túlélte egykori tárgyalópartnereit, megérte az európai egyensúly megteremtődését. Bölcs, kiegyensúlyozott politikus, az európai szociáldemokrácia legtekintélyesebb alakja volt.

Egy hivatalban lévő elnököt legyőzni nem kis teljesítmény, de ezt tette Ronald Reagan (1911–2004) 1980-ban, amire példa előtte csak 1932-ben volt. Igaz, ellenfele – Carter elnök – tekintélyét lenullázták azok a külpolitikai kudarcosorozatok és katasztrófába fulladt túsztentő akciók, amelyeket akkor – éppen az Egyesült Államok tekintélyének érdekében – nem szabadott volna megtenni. Szinte természetes volt, hogy Reagan megnyeri az elnökválasztást, pedig soha nem vágyott politikai pályára. Vidéki születésű, természetes gondolkodású, önerejéből tanult ember volt, nem járt elit amerikai egyetemre, amelyek valamelyikén majdnem mindegyik amerikai elnök tanult. Közgazdasági végzettséget szerzett, bár ez a foglalkozás soha nem vonzotta, a későbbiekben volt rádióbemondó, négy évig Hollywoodban kisebb szerepeket játszó színész, a második világháborúban katona, ahonnan kapitányi ranggal szerelt le. Csak az 1960-as évek elején kezdett a politikai életbe bekapcsolódni: 1964-ben Barry Goldwater elnökválasztási kampányához csatlakozva maga is mondott több nagyszerű kampánybeszédet. Később a politikai elemzők ezekből a beszédekből kielemezték a kaliforniai, később elnöki programjának minden lényeges elemét. Már Kalifornia kormányzójaként gazdasági sikereket ért el. Amikor megkezdte elnöki pályafutását, az amerikai gazdaság romokban állt, jelentős volt a munkanélküliség, az infláció, az emberek reménytelenek voltak. Reagan hitt a felemelkedésben, tudta, hogy a tekintélyt nemcsak a katonai képességek adják, hanem az erős gazdaság, a megbízható energiaellátás és a politika hitelessége. Hitt abban, hogy a legnagyobb ellenfél, a Szovjetunió és a kommunista elvek végóráikat élik. Tudta, hogy a szovjethatalmat az afganisztáni háború dönti meg, ezért aránylag jelentéktelen ráfordítással Afganisztánban polgárháborút robbantott ki, végül 1988. február 8-án Gorbacsov bejelentette a szovjet haderő kivonását. Szintén ilyen bölcs következetességet tanúsított a lengyel válságban, a német egység kérdésében.

Reagan és elnökségének időszakát legjobban utódja, G. W. Bush a következőkben értékelte: „Reagan kombinálta az optimizmust a morális tisztasággal és azzal a meggyőződéssel, mely az elnökségét végigkísérő gyilkos kritikák ellenére az adók csökkentésére, a hadsereg megerősítésére és a Szovjetunió legyőzésére készítette.” Valóban, Reagan politikája megroppantotta Moszkva hatalmát és tekintélyét, az őt követő G. W. Bush elnöksége alatt nagyot változott a világ és Európa: a szabadság alulmaradt a szabadságért vívott küzdelemben, a Szovjetunió megszűnt létezni. Bush elnökségét nem véletlenül nevezik Európa szerencséjének.

A 20. században az egyensúlyt két alkalommal is Németország hatalmi törekvései borították fel, a háborúkat lezáró békekötések pedig nem a nyugalmat, hanem a további feszültségeket eredményezték. A béketárgyalásokat előkészítő nagyhatalmi találkozók

nemcsak a háború végét jelentő stratégiákat vitatták meg, hanem különös erőfeszítések történtek az új erőviszonyok kialakítására. Az európai győzelem érdekében teret engedtek Moszkva törekvéseinek, amiért odadobták a kelet-európai országok függetlenségét. A kettéosztott Európa, közepén a kettéosztott Németországgal a hidegháború legfontosabb színtere lett. Az ellenségeskedést fokozta a jóvátétel kérdése, a kitelepítések, a kényszermunka és a hadifogság ténye, illetve a megszálló szovjet hadsereg ellenséges magatartása, amiről a külföldnek információt nem lehetett adni. E konstellációban reményt talán Sztálin halála adhatott volna, megoldást azonban nem, mert az egyes országokban a pártelit belső hatalmi harcaiba torkolt a helyzet. Azonban a német, a lengyel, legfőbbképpen a magyar felkelés új arculatot adott a szovjeturalommal nem rokonszenvező szocialista országokban, visszatartó erőként hatottak a német és a lengyel megtorlások, a magyar vérfürdő, ami Moszkvát is gondolkodóba ejtette. A nagyhatalmi versengés, a kubai válsággal, majdnem világhégéshez vezetett, ismét rá kellett döbbsen a józanság hiányára, ami nem oldotta fel a feszültségeket. Később a kétpólusú világ a Szovjetunió kiesésével regionális hatalmi tusakodássá vált, ahol az ellentétek határokon átnyúló kérdésekké válhatnak. Ilyen a nemzeti szuverenitás kultúrában, nyelvben és a gazdaság területén. Tény, hogy az államok között fontosak a gazdasági kapcsolatok, mert oldhatja a munkanélküliséget, de az olcsó munkaerő megszerzése nem minden esetben a legjobb megoldás. Ilyen esetben nem a tévedés kockázata a legnagyobb veszélyforrás, hanem az igazmondás. Schmidt Mária *Veszélyzónában* című kötete minden szempontból áttekinti a veszélyzónákat, a kockázatokot. Az biztos, hogy világunk megint veszélyes tereppé vált, csak annak van esélye, aki téves ideológiáktól mentesen mutatja meg a valóságot.

(Schmidt Mária: Veszélyzónában. Szerepek, játszmák, esélyek. Esszék. Budapest, 2016, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 344 p.)